

خداوند برای موقعیت‌های معنوی مانند خاکسپاری در حرم ائمه معصوم(ع) که برخی توان رسیدن به آن را ندارند، جایگزین‌های مناسبی نیز مشخص کرده است؛ این جایگزینی نعمتی با نعمتی دیگر، در برخی از دیگر موارد نیز روایت شده‌است. دو نمونه را نقل می‌کنیم:

آخرین تبرک دنیایی

این رسم قدیمی مشهدی‌های مجاور بارگاه مطهر رضوی است که اولین نجوای آنان در گوش خود را به رسم مسلمانانی در صحن و سرای ثامن‌الحجج(ع) بشنوند و در انتهای زندگی هم با متبرک شدن از

آن‌ها که به این نعمت دسترسی ندارند، چه کنند؟

۱- روایت شده عده‌ای از زنان خدمت رسول خدا(ص) رسیده و عرض کردند: ای پیامبر خدا! پاداش جهاد در راه خدا ویژه مردان است، ما چه کنیم که بتوانیم به چنین پاداشی برسیم؟ ایشان در پاسخ فرمودند: تلاشی که شما در خانه انجام می‌دهید، پاداشی برابر پاداش جنگجویان راه

تربت پاک آن حضرت و معطر شدن از عطر حرمش به سفر آخرت بروند. برای طواف دادن جنازه در حرم، جنازه را پس از شست‌وشو، از سمت بیست پایین خیابان و صحن آزادی وارد حرم می‌کنند و به زیارت حضرت عشق می‌آورند. جنازه را رو

خدا را برایتان به ارمغان می‌آورد. (نیشابوری، فتال، روضه الواعظین و بصیرة المتعظین، ج ۲، ص۳۷۶)
۲- گروهی از نیازمندان خدمت رسول خدا(ص) رسیده و پرسیدند: ما توان مالی نداریم که بتوانیم انفاق کنیم یا حج و عمره به‌جا آوریم. بر این اساس، بهشت مخصوص می‌ریزند. بعد به داخل صحن آزادی و آنجا از خاک

نگاهی به تاریخچه تدفین در گذشتگان در حرم مطهر رضوی به مناسبت زیارت اهل قبور در روزهای پایانی سال

مقیمان مقام رضا علیه‌السلام

حرم مطهر حضرت ثامن‌الحجج(ع) از قرن سوم مورد توجه شیفتگان اهل بیت(ع) بوده و عواملی مانند رسمیت یافتن مذهب تشیع و گسترش صحن‌های این استان، در افزایش تعداد دفن شدگان در جوار این بارگاه مطهر مؤثر بوده‌است.

حرم محترم که‌واصل ایشان شده از جمله آنچه‌در

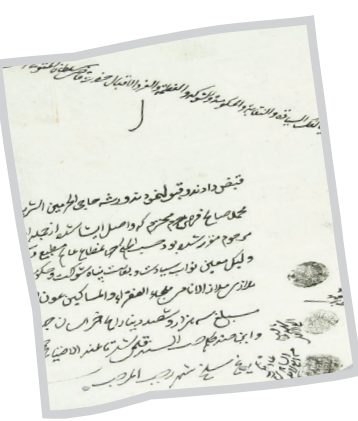
وجه وظیفه حاجی مرحوم مقرر شده بود حسب الحکم جهان مطاع عالم مطیع در سنه‌ایت انیل (یکی از سال‌های ترکی است) مبلغ سه هزار و شصت دینار رایج خراسان، جهت دفن حاجی مرحوم و این چند کلمه حسب‌السند قلمی شد تا عندالاحتیاج حجت (یعنی حجت باشد)، تحریر فی تاریخ سلخ شهر رجب المرجب سنه ۱۰۰۹ قمری».

یکی از مهم‌ترین اسناد مدفونین در دوره صفویه مربوط به «حق الارض» است که از سال ۱۰۳۷ اقمری به بعد، بر اساس اسناد موجود تا انتهای دوره افشاریه صورت هزینه‌های دریافتی در ذیل نذورات و حق‌الارض دسته بندی می‌شده است، ولی سربرگ‌های اداری مربوط به آن در دوره صفویه و افشاریه متفاوت بوده‌و در سند سال ۱۰۶۸ قمری نیز همین ترتیب اداری آمده و در سال ۱۰۹۷ قمری هم بدون تغییر به همین مضمون در ذیل اوارچه دسته‌بندی شده‌است.

در دوره افشاریه نذورات و حق‌الارض همراه هم بوده است، اما سربرگ اداری آن‌ها متفاوت بوده و در سندی مربوط به سال ۱۱۷۹ سربرگ کاملاً متفاوتی در این موضوع دیده می‌شود.

بر اساس اسناد باقیمانده از دوره صفویه و افشاریه، درآمدهای حاصل از دفن اموات در حرم مطهر

رضوی در طومار سالیانه ثبت می‌شده‌است. در این طومار، اسامی مدفونین، محل دفن و مبلغ دریافتی نوشته می‌شده‌است. اشاره به این طومارها در ذیل اسناد حق‌الارض و نذورات انجام می‌شده‌است.

«عریضه دفن»

«عریضه» درخواستی است که کسی به شخص بالاتر از خود می‌نویسد ولی در آستان قدس کاربرد عریضه کمی متفاوت بوده و معمولاً به دو صورت تهیه می‌شده‌است. نخست، عریضه‌هایی که توسط فرد و یا ورثه او برای خرید محل قبر می‌داده‌اند. این درخواست‌ها معمولاً خطاب به متولی آستان قدس بوده و در حاشیه آن دستور داده می‌شده و پس از آن، مراحل اداری صورت می‌گرفته است. به عنوان مثال می‌توان به سند شماره ۱۱۷۷۲/۹ مربوط به عریضه بازماندگان «کرلایی محمد حکاک» برای دفن وی در سال ۱۲۴۸ قمری در دوره قاجار به شرح ذیل اشاره کرد:

نگاهی به اسناد «مدفونین» در حرم مطهر رضوی

در مورد تدفین درگذشتگان در بارگاه مطهر امام هشتم(ع) باید گفت حرم مطهر حضرت

ثامن‌الحجج(ع) در مشهد مقدس از قرن سوم هجری قمری مورد توجه بسیاری از شیفتگان اهل بیت(ع) بوده و عواملی مانند رسمیت یافتن مذهب تشیع از دوره صفویه و گسترش رواق‌ها و صحن‌های این آستان مبارک، در افزایش تعداد دفن شدگان در جوار این بارگاه مطهر مؤثر بوده‌است.

مهم‌ترین کار صورت گرفته در زمینه مدفونین در حرم مطهر امام رضا(ع)، مجموعه پنج جلدی مشاهیر مدفون در حرم مقدس رضوی است که در دهه ۸۰ شمسی به‌تدریج توسط بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی به چاپ رسیده و در کنار آن در دایرةالمعارف آستان قدس نیز مقالاتی در این زمینه درج شده‌است. این مطالب عمدتاً در زمینه شخصیت‌های مدفون در حرم و شرح احوال آن‌هاست و درموضوع مورد بحث در این گزارش مطلبی مطرح نشده‌است.

این گزارش، علاوه بر استفاده از اسناد به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی و پرداختن به مسائلی که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، در برگردان اطلاعاتی مانند سال وفات، روز و محل دفن و... نیز است که می‌تواند ضمن به چالش کشیدن برخی اطلاعات ثبت‌شده در منابع، زمان دقیق درگذشت دفن‌شدگان را مشخص کند و علاوه بر آن در کتاب‌هایی به جا مانده تنها به افرادی که نام آن‌ها به دلیلی در منابع ذکر شده و آمده که در حرم دفن شده‌اند، پرداخته شده است، در حالی که اسامی بسیاری در این اسناد ذکر شده که قبلاً در جای دیگری نیامده‌است. همچنین با بررسی این اسناد می‌توان به آماری مشخص از تعداد مدفونین در حرم مطهر رضوی شامل گروه‌های معمولی جامعه و یا گروه‌های خاص، در مقاطع زمانی مشخص شده، دست یافت.

تعداد اسناد مربوط به دفن اموات در حرم مطهر رضوی در دوره زمانی تعریف شده (صفویه تا قاجاریه) شامل هزار پرونده (دارای شماره اموالی) است که قدیمی‌ترین آن‌ها مربوط به سال ۱۰۰۹ قمری بوده و آخرین آن به سال ۱۳۳۷ قمری بازمی‌گردد و بیشترین اسناد نیز مربوط به دوره قاجار به است. ضمن اینکه پنج نوع سند در سال‌های ۱۰۰۰ تا ۱۳۴۴ هجری قمری برای اسناد دفن شناسایی شده که در ذیل اوارچه (یعنی درآمدهای آستان قدس) ثبت شده که «قبض وصول»، «حق الارض»، «طومار» و... از جمله آن‌هاست.

■ «قدیمی‌ترین سند» مربوط به دفن اموات در حرم مطهر رضوی

مطابق آنچه در اسناد آستان قدس رضوی مشاهده می‌شود، «قدیمی‌ترین سند» مربوط به دفن اموات در حرم مطهر رضوی مربوط به سال ۱۰۰۹ هجری قمری یعنی دوره صفوی است. در بخشی از متن این سند که مربوط به پرداخت پول دفن توسط ورثه «حاجی محمد صالح» فراش حرم مطهر مربوط به سال ۱۰۰۹ هجری قمری است، آمده: «... قبض دادند و قبول نمودند ورثه حاجی الحرمین الشریفین، المرحوم «حاجی محمد صالح» فراش

«... به حضور ساطع الحضور بندگان عالی عرضه می‌دارد که کرلایی محمدزمان حکاک به جوار مرحمت ایزدی پیوسته، حسب العریضه مستدعی‌اند که در صحن مقدس جدید در مقابل ایوان شربت‌خانه در قرب چهارحوض هرگاه ممکن شود بسپارند و به شکرانه این نعمت عظمی مبلغ چهار تومان به رسم هدیه و پیشکش تسلیم کارگزاران سرکار فیض مدار می‌نماید. از عنایات تام عالی مستدعی اذن مرخصی می‌باشند به تاریخ شهر شعبان المعظم سنه ۱۲۸۴ قمری».

در حاشیه‌بالای همین سند از سوی متولی آن زمان آستان قدس نوشته شده‌است:

«...عالیحضرت آقا سید احمد، حسب‌الامر سرکار بندگان عالی دام‌اجلاله در مکان بی‌عیب دفن نمایند».

نوع دوم، عریضه‌هایی بوده که توسط کارکنان مربوط تهیه و خلاصه‌ای از عرایض و درخواست‌های مردم در ذیل آن ثبت و به متولی آستان قدس ارسال می‌شده؛ در این عرایض نام فرد دفن شده، محل دفن و مبلغ دریافتی ذکر می‌شده‌است. مانند سند شماره ۴/۶۰۱۲ مربوط به صورت عرایض مدفونین در حرم مطهر رضوی در سال ۱۲۸۷ قمری که صورت عریضه‌جاتی است که برای دفن اموات در هر دو صحن مقدس و غیره اذن گرفته‌اند.

لازم به ذکر است در اوایل دوره قاجار که سیستم تشکیلات اداری آستان قدس کمی دچار تغییر شده بود، اسناد دفن به صورت کلی تهیه و ذیل نام اموات ثبت می‌شد. (مانند سند شماره ۳۹۱۰۵ مربوط به صورت دفن اموات در حرم مطهر رضوی در سال ۱۲۶۴ قمری در دوره قاجاریه)

■ بررسی برخی از اسناد کفن و دفن در حرم مطهر رضوی

در دوره صفویه و افشاریه امور دفن زیر نظر ناظر جزو آستانه و مشرف بیوتات انجام و مبالغ پرداختی برای دفن نیز توسط ضابط نذورات تحویل گرفته می‌شده‌است. در این زمینه می‌توان به دستورالعمل متولی آستان قدس به ناظر درباره مقررات دفن در حرم در سال ۱۱۷۹ اقمری (دوره افشاریه) به شرح ذیل اشاره کرد:

«...به عهده عالیقدر ناظر جزو آستانه مقدسه از دفن در دوره قاجار به نیز دفن در حرم به دو صورت قمری، آنکه عالیقدر رفیع‌مقدار ناظر جزو آستانه مقدسه منوره بداند که درین وقت مقرر فرمودیم که از ابتداء هذه‌السنه میمونه ایت‌ئیل امواتی که بعد از صدور تعلیقچه عالی در عمارات آستانه مقدسه و صحن مبارک و پایین‌پای دفن می‌شود، باید لازمه سعی و اهتمام بوده باشد به عمل آورده که نبش اتفاق نیفتد و مکان دفن را تعیین نموده مبلغ دو هزار دینار تیریزی رسومات و اخراجات را که برین موجب مشخص شده، از وجهی که اولیای میت می‌دهندوضع وتسلیم صاحبانش نمایند».

■ نحوه کفن و دفن در حرم مطهر رضوی

کفن و دفن یا توجه به اولین اسناد باقیمانده در

ثروتمندان خواهد شد. حضرت در پاسخ فرمودند: آن که از شما به خاطر خدا، وضعیت سخت و دشوار خود را تحمل کرده و صبر کند، به مقاماتی خواهد رسید که ثروتمندان از آن محروم‌اند.

(مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۶۹، ص ۴۸)

به‌ضریح می‌کنند و همه همراهان از طرف او به امام رضا(ع) سلام می‌دهند. داخل حرم روبه‌روی ضریح می‌برندش و آنجا از عطر گلاب ناب محمدی که مخصوص حرم امام رضا(ع) است روی جنازه می‌ریزند. بعد به داخل صحن آزادی و آنجا از خاک

گفتار

آیت‌الله جاودان از راهکارهای رسیدن

به رضایت امام زمان(عج) می‌گوید

خودسازی و دگرسازی راه ایجاد جامعه مهدوی

رسانه KHAMENEI.IR در گفت‌وگویی با آیت‌الله محمدعلی جاودان، استاد اخلاق حوزه علمیه، به بررسی شرایط جامعه مهدوی و وظایف منتظران پرداخته که در ادامه گزیده‌ای از آن را از نظر می‌گذرانید.

■ اسلام بدون امام، مورد پسند خدا نیست

ما سرنوشتمان به سرنوشت امامان وابسته‌است؛ عقل می‌گوید تو باید امام خوب انتخاب کنی، امام بر حق انتخاب کنی. در آیاتی که روز غیرخبر نازل شد، فرمود: **الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** و **اتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ دِينَكُمْ** و **رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا** (سوره مائده: آیه ۳) این اسلامی که امروز به امامش رسیده، این اسلام موردپسند خدای متعال است. رضایت خدا از چنین اسلام و چنین نماز و روزه‌ای است؛ از چنین جهادی است. اسلام بدون امام، مورد رضا و پسند خدای تبارک‌وتعالی نیست.

یک‌بار دیگر هم به‌مناسبت عصر ظهور می‌فرماید آن روز، روزی است که **وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُم** (سوره نور: آیه ۵۵) دینشان را صاحب قدرت استقرار در زمین قرار می‌دهد؛ یعنی در زمان حضرت ولی‌عصر(عج) دینی که بر جهان غالب می‌شود و حکومت خواهد کرد دینی است که خدا از آن راضی است.

در صدر اسلام فرمود: امروز که علی(ع) به‌عنوان جانشین پیامبر(ص) معرفی شد، این دینتان دین مورد رضای خداوند شد. این دین مورد رضای خدا در زمان ظهور حضرت حجت، بر جهان حکومت خواهد کرد؛ دینی که در آن هیچ ظلمی وجود ندارد. سال ۶۱ هجری قمری دولتی که اسمش اسلامی بود است. سال بعد برای قتل عام مردم مدینه و سال بعد برای تخریب و سوزاندن خانه خدا لشکر فرستاد. است؛ خب این دین دیگر مورد رضای خدا نیست. اگر شما دین مورد رضای خدا را از دست بدهی به چنین دینی می‌رسی با خلافت یزید، با استانداری مغیره و عمرو عاص. پلیدترین مردمان آن روزگار، حاکمان دولت مثلاً اسلامی بر کشور اسلام هستند.

■ دگرسازی از خانواده شروع می‌شود

باید بگوئیم هر چه بیشتر به‌نظرتی که از امامان به ما رسیده، در زندگی شخصی و در اجتماع نزدیک‌تر باشیم تا به آن دین موردپسند نزدیک‌تر شویم. اگر رفتار، اعمال، اخلاق، سخنان و همه‌چیز در راه رضای خدا باشد، دینت به فضل خدا موردپسند خداوند متعال قرار خواهد گرفت و این خوب شدن اعمال شما بدون هیچ مقدمه‌ای در تمام جوانب زندگی شما نفوذ خواهد کرد؛ خانه‌ها می‌شود خانه موردپسند اسلام و خانواده‌ها شما می‌شوند خانواده‌موردپسند اسلام. این همان دگرسازی است که از خانواده شروع می‌شود و بعد هم به دوستان و نزدیکان تسری می‌یابد. گستردگی این دگرسازی به این بستگی دارد که همت و توانایی آدم چقدر باشد. اصلاً امکان ندارد اهل آن مرام و مکتبی که مورد رضای خداست باشی و در خانه آرام‌نیشینی و دنبال دگرسازی نباشی. اگر دنبال رضایت خدا باشی باید خودت را به آب‌وتآتش بزنی برای اینکه دنیای اطرافت را با اعمال خودت به رنگ خود درآوری.

به‌طور طبیعی هم اگر اعمال و رفتار خوب باشد اطرافیان خوب می‌شوند و خوبی‌ها نفوذ می‌کنند؛ بنابراین دگرسازی به‌طور طبیعی اتفاق خواهد افتاد. البته شما هم باید کوشش کنید. امکان ندارد کسی به دینی که خدا به آن راضی است رسیده باشد و اطرافیان و جامعه‌اش را به حال خودشان رها کند؛ او تا حدی که جان در بدن دارد برای آن‌ها کوشش می‌کند؛ بی‌قراری می‌کوشد و سر و جان مایه می‌گذارد، راحتی طلب نمی‌کند. همه‌اش فکر مردم دیگر است که آن‌ها را هم از فقر، نادانی و گناه و ستم نجات دهد.

همانا چون قائم قیام کند لباس علی(ع) را بپوشد و بر اساس شیوه و سیره او رفتار نماید.

نشانی

در حرم مطهر حضرت ثامن‌الحجج(ع) به واسطه وجود سراسر نور و با برکت ایشان، افراد بسیاری آرمیده‌اند که علاوه بر فیض حضور در مصحح شریف امام هشتم(ع)، همنشین زائران و دلدادگان آن امام همام نیز هستند.

صحن‌ها و رواق‌های حرم مطهر رضوی ملو از خانه‌های ابدی شهدا، عالمان، بزرگان، خادمان و... است که تعداد زیادی از زائران از آن اطلاعی ندارند، همچنین آرامستان‌های حرم مطهر رضوی با عنوان بهشت ثامن‌الائمه(ع) در طبقه زیرین صحن آزادی، صحن قدس و صحن جمهوری اسلامی واقع هستند.